

Dne 12. července 1886 k 8. hod. večerní snesla se zde krutá bouře provázená strašným krupobitím, které nejen na domech, nýbrž i na obilí, jež se právě počalo žít, nadělalo mnoho škody. Na škole rozbito 24 okenních tabulek a střecha velice poškozena. Škoda na obilí činila 30 000 zl, v celém okrese 192 000 zl. V době té i později chovali hospodáři vepře původu domácího, pro něž jezdívali do Litovle, avšak mnohem více pěstovali dle lidového názvu „bagouny“, které obchodník Friebert z Mohelnice po silnici do obce přiháněl a na volném místě pod jasanem, kde má p. Hányš na návsí zahrádku prodával kus po 15 – 25 zl s výhradou, že budou o sv. Václavě zaplaceny. Příchod svůj oznamoval praskáním biče. Poněvadž se tím nemoci ušípaných šířily, bylo honění stád zapovězeno. Za světové války, kdy cena vepřového dobytka značně stoupla, rozšířil se i zde chov domácích prasnic, neboť podsvinče prodáváno za 300 – 400 Kč.

Zemské lesní dozorství pro Moravu darovalo r. 1908 na žádost pisatele za starosty Jana Planičky 10 000 smrkových sazenic k osázení obec. pozemků a uložilo lesní školce v Hradisku u Olomouce, aby je obci poukázalo, což se též stalo.

Od nepamětné doby pronajímána byla obecní honitba arcibiskupskému panství olomouckému za 30 zl ročně a kopu latí, jichž se používalo k ohražování luk za strážním domkem dráhy a na opravu břehů Sázavy. Na žádost zastupitelstva olomouckého pronajímá se od roku 1902 hon osobám soukromým. Prvním nájemcem byl Ant. Urban za ročně 93 K 60 h, v roce 1914 témuž nájemci pronajat za 65 Kč ročně, z čehož obdržela obec rájecká 40 Kč, teodorovská 25 Kč. Za lesního Heimerle zastřelilo se v podzimmím honě průměrně as 105 zajíců, později počet ten klesal.

Před rokem 1850 stávala na místě, kde stojí dům Fr. Badala obecní kovárna, kováře najímala si obec, v Teodorově byla u Nimmerfrů. Koncem XVIII. st. při zakládání obce Teodorova řízeno bylo panstvím mírovským přidělování pozemků tím způsobem, že ten, kdo si postavil dům blíže polí, dostal pozemky vzdálenější, kdo měl stavení dále od pole, tomu dána ku vzdělávání pole bližší.

Dospělí a spořádaní občané ženatí přijímání byli za sousedy. Byl jsem k akci této zván a jednou jsem tuto funkci jménem obec. rady vykonal. Připomenul jsem jim občanské povinnosti, které zároveň s druhými občany mají podnikati, že mají pana starosty a ostatních členů zastupitelstva ve všem poslušni býti, dědině věrnost zachovati a ve všem zlém i dobrém spolutrpicími býti. Když jim na srdce vloženo bylo, že se mají o rozkvet obce přičiňovati, podáním ruky starostovi vše slíbili, malým pohoštěním u starosty neb v hostinci vše ukončeno. Familiant platil 5 zl, domkař 2 zl 50 kr, zahradník 5 zl, sedlák něco více.

Zámožní hospodáři oslavovali obžínky po skončených žních v domě zpěvem, hodováním a tancem. Zakončeny byly tím, že věnec z klasů obilních propletený kvítím polním a lučním zavěšen byl v síni jako symbol ukončených žní. Nyní věnuje se slavnosti této méně pozornosti a znenáhla zaniká (1924).

V Sázavě bylo hojně bělic, parem, štik, jelců, podouství, línů, málo okounů, též pstruh se někdy objevil a při lovení „Oborníku“ u Zábřeha sem i kapr zabloudil. Před rokem 1875 bylo v řece mnoho raků, kterých lidí velké koše donášeli, vyhynuli však úplně následkem nečistých výkalů z tovarů. Pro nízkou polohu rozvodňuje se řeka tato z jara, kdy ledové kry po ní plují a při letních přívalech do té míry, že se spojenou Moravou činí velké jezero. Prší-li dlouho, říká lid, že dříve pršeti nepřestane, dokud Morava nevystoupí z břehů. Pranostika tato se téměř vždy osvědčila. V zimě chytány ryby do vazby pod ledem. Otušil rybář Karel Svačina mi několikrát vyprávěl, že viděl „Wassermanna“ (vodníka) a nedal si věc nikdy vymluviti. Též v potůčku rájeckém směrem k lesu bývalo hojně raků a dosud v malé míře se vyskytují.

Před mnoha lety bývala pod „Hivi“ a u „Hájku“ dva malé rybníčky, které později zrušeny a na místo nich zřízen obecní rybník, v němž nájemce Jan Svačina nasazuje ryby, též raci z potůčku se tam vyskytovali. Led si pronajímají zdejší hostinští a rolnická mlékárna. Původní nákras k založení rybníku i s přítokem se ztratil a nemožno se ho nikde dopátrati, slouží hlavně co nádrž vodní pro případ požáru. Roku 1923 byl vyčištěn, rozšířen a kamennou hrází opatřen nákladem 3 235 Kč 50 h.

Okresní silnice obcí se vinoucí zřízena byla roku 1832 od zemských stavů z fondu domestikálního, při stavbě museli místní občané robotovati. Až do roku 1924 bral se směr její kol „Boží muky“ v Ráječku a cementového a cihlářského závodu p. Koruny k hostinci „Na Nové“, téhož roku se směr její poněkud uchýlil, neboť u žel. strážního domku byl přes dráhu postaven nový železobetonový most, od něhož zbudován nový díl silnice až k „Nové“, který jest opatřen 146 oblíbenými kamennými sloupy a vysázen ovoc. stromky. Po kolaudaci začalo se mostu tohoto užívati 20. VI. 1924, kdy byl jízda a přechodu otevřen. Cestáři z obce: Pelc, Balátka Jan a Horáček Jan byli již jmenováni okresním silničním výborem. Výbory tyto vznikly na Moravě roku 1864.

Dle nákresu mor. základu podepsaného Leopoldem hrabětem Lažanským, zem. správcem moravským a slezským dostávali vojíni, kteří se stali v roce 1848 a 1849 invalidy, podpory: důstojník 100 zl, poddůstojník 50 zl, vojín 25 zl, obec byla povinna přispívati.

Z nedostatku jízdních kasáren byl zde roku 1875 umístěn jeden oddíl dragounů o 35 mužích s důstojníkem, kteří ubytováni byli po domech. Cvičiště měli na lukách od strážního domku k Sázavě. Škola umístěna byla ve výměnce u Jányšů, kde dosud na dvířkách namalován jest dvouhlavý rakouský orel. Vězení bylo v domě Bartoše Petra. Před každým stavením, kde byli vojíni ubytováni, postavena destička na kolíku. Jakmile dáno znamení vojenskou trubkou, musel vojín vyběhnouti před dům a paličkami klepati na destičku – na znamení, že již koně krmí, to se opakovalo třikrát denně.

Robota – urbáře. Jak již dříve poznačeno, byli ráječtí povinni za svobody a obdarování jim od pánů Mírovských a pánů ze Žerotína v XVI. st. poskytnuté každoročně odváděti šestnáct korců ovsu staré míry o sv. Martině. Mimo to povinni byli pololánici a čtvrtlánici voziti jeden den ze dvora rájeckého na panskou roli hnůj a zahradníci jej museli rozházovati za to se jim dostalo od panství chleba a piva. Aby práce robotní mohly býti včas vykonány, přicházal časné ráno do dědiny panský dráb z Mírova, jenž tlučením na okno nebo na vrata burcoval lid a oznamoval kam se na robotu jíti má. Nejtěžším břemenem arcit' byla robota, zvláště ve žních a v době setí. V době nejstarší, byl-li pěkný čas, tu sedlák zanechav svého, musel na panské, své obilí si poseče a sváže v noci nebo v dešti, což pánovi po tom! A stavěl-li se nemocným neb jinak chtěl pána šiditi, aby pak na svém pracoval, tož seznámil jej pán s kládou, trdlicí, lískovkou, šatlavou, neboť pán byl neobmezený v trestání. Ačkoliv byl sedlák pánům vždy jen „chlapem a halantem okoptěným“, přece ho neradi pouštěli ze své moci a vymohli toho na zřízení zemském, že nesměl býti na cizím panství přijat leč tehdy, měl-li výhost od pána. A když někdy tyranovi utekl, tu bývalo stíhání přísne i hanba veliká, a když byl přiveden, nabral hojnost citelné odměny.

Pán měl svou moc a své „právo“, a lidu nechal robotu, práci. Avšak jen v práci je budoucnost. Co líné – to shnije. A lid, jenž přežil robotu, přežívá v nové době i šlechtu.

Povinnosti, které lid byl nucen konati, zapsány byly ve zvláštních knihách t. z. Urbáře, kde mimo všechny pozemky poddanské spolu veškeré povinnosti na nich lpící zaznamenány byly. Rozumí se samo sebou, že na panských pozemcích od lidu selského s nechtutí, odporem a jen líknavě bylo pracováno, protože musili. Držitelé panství honili ubohý lid dle paměti starce Kolčavy do prací polních, lesních, na lukách. S pacholkem v panském lese káceli stromy, řezali klády, vozili dříví k pilám, ke dvorům, do zámku, do pivovaru, upravovali cesty. Poněvadž lid konal různé tyto práce jen z donucení, nebyly i pozemky často vydatně zpracovány. Proto se toho zákonodárci ujali, začali se vkládati v poměr pána k robotníkovi a vydali následkem selských bouří na různých místech patenty robotní v roce 1680, 1717, 1738. Nejzajíma-

vější patent císař. M. Terezie z 13. VIII. 1775 podává nám obraz jak se u nás robota až do r. 1848 konala, nýbrž i proto, že se na základě jeho díla vyvazení a vykupování z ní. Dle patentu tohoto musil podruh neb podruhyně konati pěší robotu (ruční práci) s jedinou osobou ročně 13 dní, poddaný, majitel domu a podle vrchnostenského subreparticí na celoroční kontribuci přes 57 kr zapravovati nemusil, konal ročně práci ruční s 1 osobou 26 dní, který více než 57 kr platil, však nikoliv přes 2 z 51 kr s 1 osobou týdně 1 den, který více než 2 z 51 kr, však nikoliv přes 4 z 45 kr s 1 osobou téhodně 1 ½ dne, který přes 4 z 45 kr, nikoliv však přes 7 z 7 ½ kr s 1 osobou dva dni, který více než 7 z 7 ½ kr, nikoliv však přes 9 z 30 kr s 1 osobou týdně 2 ½ dne, který více než 9 z 30 kr a cokoliv přes to platil, s jednou osobou týdně 3 dni.

Dle německého přípisu panství Mírovského z 1. XII. 1775 s podpisem: Martin Josef Korber mají sedláci, kteří v t. r. platí daně přes 8 z 45 kr s jedním koněm 3 dny, zahradníci, kteří platí 2 z 37 1/3 kr mají budoucně s jednou osobou 1 ½ dne týdně pracovati. K tomu se druží spisy z doby pozdější, výkaz o vymanění z roboty.

Různé naturální dávky a práce, všeliké desátky odváděné z plodin naturálních a všechny povinnosti staroselské či urbární byly zrušeny za mírnou náhradu dle cen v r. 1824, nejlacinějšího v roční době padesátiletí, patentem od 7. září 1848 a patentů pozdějších. V bývalé říši rakouské náležely k zemským půjčkám vyvazovací dlužní úpisy = vyvazovací obligace pro každou zemi zvlášť.

Vydaly se za příčinou zrušení roboty oprávněným dříve velkostatkářům, od nichž přešly do rukou obecního úřadu a obcí. I obec Rájec mívala v dřívějších útcích úrok z vyvazování obligace ve svých příjmech. Zemský výbor daroval prošlou tuto obligaci naší škole a v překladu zní: Dlužní úpis v příčině vyvazení pozemností mark. Moravského jakožto památka na zrušení roboty a veškerého poddanství stavu rolnického na 100 zl., svědčící obci Rájci z 1. XII. 1854.

Za panství Mírovského a později byla v Rájci erbovní rychta, grund svobodný, jehož držitelé dle práva německého (purkrechtního) příslušelo souditi a pokutovati. Rychtář a konšelé byli jen jak k ruce vrchnosti, zastávali v obci pořádek a pokoj v nižších kruzích a událostech společenského života, pomáhající vrchnostem v užívání jich práv gruntovních, úročních, robotních, též práv vyplývajících z pravomocnosti, upotřebené k vrchnostenskému užítku taxami, od úmrtím. Byl stálým soudcem, míval pro sebe „třetiny“, třetí část pokut a vin, dvě třetiny odváděl do komory pána na Mírově, jemuž ves náležela. Posledním rychtářem zde byl Jan Neumann, v síni jeho domu viselo „právo“ t. j. hůl rychtářská koží potažená a železnými cvoky pobitá, znamení důstojnosti rychtářovy. Dle sdělení Ant. Hornyše byla zdejší dědičná rychta rozsáhlá, neboť nynější 3 domy u Hányšů, Balcárků a výměna Jányšova zbudovány byly ze staré rychty, též dřívější zahrada, nyní louka J. Jányše, kde dosud stojí stará hrušeň a jabloň, k ní náležela. V rychtě byla hospoda a náleželo k ní 150 měřic pozemků a 8 měřic gruntovního lesa. Jan Neumann choval 2 páry koní s kterými jezdil do Vídně a blízký jeho soused Klemš vozil tamtéž máslo, tvaroh a vejce. V rychtě chováno 16 kusů hov. dobytka, 40-50 ovec, mnoho vepřů a drůbeže. Hornyš vypravoval, že zde jednou chytili zloděje ze Skaličky, jenž se dopustil polního pychu. Byl předveden k rychtáři, kde mu za přítomnosti konšelů Frant. Neumanna a Jana Loučného vysázeno bylo na lavici 25 ran „právem“. Od té doby se onen zloděj v obci zdejší nikdy více krádeže zdejší nedopustil. Rychta vyhořela v r. 1880 a Jan Neumann prodal později usedlost za 18 000 zl. Josefu Plhákovi v Háji u Třeštiny, odstěhoval se do Postřemova, kde zemřel. Troubelická záložna později Plhákovi pro dluhy rychtu úplně rozprodala. Erbovní rychtáři pominuli v l. 1848-1855. Až do r. 1848 neměly obce žádné účasti v pravomoci veřejné a v zákonodárství. Podle nejvyššího ustanovení od 31. XII. 1851 musely se volby obec. představených dáti potvrdovati u venkovských obcí na úřadech podkrajských. Z dob Neumannových nachází se v obec. archivu „Personalsteuer = Beschreibung“ z r. 1827, dle něhož připadalo roční daně na sedláka 1 z 30 kr, na zahradníka 1 zl, na domkaře 30 kr. Celková daň obnášela 11 z 55 kr. V té době pro četně se vyskytující krádeže v obcích vydána četná policejní opatření z r. 1778, 1796 a 1827. V archivu obec. nalézá se též spor obce Rájce s obcí Teodorovem ohl. škody způsobené pasením koní z 5. X. 1796, spor o pazdernu z 22. III. 1798 aj., cestovní pas Ig. Milde, havíře vydaný 27. XII. 1847 č. 1672 s razítkem „Ober und Gerichtsamt Herrschaf Müräu“. V religiosnosti doby před 100 lety svědčí tento obraz: Jakýs Georg Häusler se něčím provinil. Obec mu uložila za trest odvésti 3 libry voskových svíček pro kostel, což též od tehdejšího faráře kvitancí z 28. III. 1824 bylo potvrzeno. Společná domluva a ochota místních občanů byla dříve chvalitebná. Důkaz toho podává „Úmluva“ z 14. XI. 1900 za starosty Františka Smékala, ve které se zavázalo dobrovolně 36 občanů, že úplně zdarma navezli a upravili cestu od horního konce až po dráhu. Později nastaly poměry jiné, neboť v r. 1919 placeno za dovoz šterku 1 083,30 Kč a pěší robotu 1 123,50 Kč. V r. 1920 stála pěší robotu 2 265 Kč, prokopání kanálu u Sázavy 5 000 Kč, r. 1921 pěší robotu 3 663 Kč, fůry 2 258 Kč, čištění potoka 1 807 Kč, r. 1922 pěší robotu 2 786 Kč.

Na úsvitu moderní doby přispělo ku zvelebení hospodářských poměrů, že mladíci zdejší navštěvují zimní hospodářskou školu v Lošticích.

Svěráznost způsobu společenského obcování – staré vzpomínky. Dle rozprav s dávným starostou J. Loučným a jeho současníkem J. Kolčavou bylo vzájemné obcování lidu, jak od svých rodičů slyšeli, dříve mnohem upřímnější a srdečnější než nyní. Nebylo přetvářky, lichocenění ani podlízavosti, jeden důvěřoval druhému. Peníze si navzájem půjčovali bez svědků, dlužní úpisy a směnky byly věci neznámou. I já jsem zastal toho slabé stopy, neboť si lidé uschovávali u mne peníze a záloženské knihy nežádajíce žádného potvrzení, i v hostinci jsem pozoroval, že občan půjčoval druhému slušný obnos, a aby to nikdo neviděl, podal mu je pod stolní deskou. Základním rysem povahy lidu v době XVIII. století byla opravdová, nelíčená, srdečná zbožnost. Patrna je jako červená nit celým pletivem jeho života.

Poněvadž nebylo založen, uschovávali si kovové peníze do hrnců ve sklepě. Ve vzájemném styku v rodině i venku slyšána byla často slova: Zlatá sestro, milá hrdličko, maminko, tetinko, beruško, ovečko, zlatá ovečko, bábinke, milá duše, dušičko, holoubku, holečku, čmiloušku, zlatinká, děťátko, křepelko, lidé zlatí, dosud se některých užívá. Dle brožurky: „Rok v naší chalupě v minul. století“ od Jakuba Lolka, nadučitele ve Zvoli se rozmluvy tyto schodují. Tento jež dokládá, že hospodský a kupec byl „cigán“ za to žid, jenž zde býval na mýtě (u Horáčků – u Hányšů) byl „smradem“. Ruku líbal lid jen knězi a kmostrům.

Vlivem poddanských poměrů jemná povaha nabyla mnohých výstrelků. Pánům Francům ze zámku se vyhýbali. V nezbytí oslovovali je: pane vrchní, duchovní, farář byl „velebný pán“, kaplan „panáčkem“. Myslivec dosud nazýván „pantátou“, ač si toho titulu revírník Králíček nikdy nepřál, ženy jejich byly „pajmámy“.

Staří kuřáci zapalovali si ještě za mé doby své dýmky křesajícím kamínkem či pazourkem pomocí železka na noži a houbky zápalné, sirkami s hlavičkami stříbrnými, později pestrobarevnými škrtili o třetí plochu papírové neb dřevěné krabičky s víčkem neb snadno a rychle o gatě. V jizbách se tu a tam svítvalo ještě posvěty. Na svícení se užívalo též lamp s petrolejem, ač čmoudící lampy s řepkovým olejem bez cilindrů byly též v chodu.

Do r. 1849 bylo možno vyhnouti se útcem vojenskému odvodu. Kdo však byl odveden, musel zůstat na vojně 14 let. Teprve později byla doba snížena na 8 let. Roku 1867 nastala všeobecná branná povinnost a s ní zkrácení služební doby. Odvedený však musel jíti od odvodu přímo do kasáren. Připomenutí stařečkové vzpomínali rádi starých, zlatých časů. Za jejich mládí verbovali mírovští mušketýři na vojnu, mladíci k vojsku schopní uměli se však dobře ukrývati do sena na půdu, do stodol za trámy, útcem do jiné dědiny, kde je tito pochopově najíti nemohli. Kdo utekl, vyhrál.

Kolčava vypravoval: „Jednou byla na Nové v Ráječku muzika, já jsem tam také byl. Když byla zábava v nejlepším proudu, z čista jasna přišli mušketýři z Mírova, což bylo rázem oznámeno. Ihned shasena všechna světla a ti co měli být verbováni k žoldněrům, vyskákali okny a v neproniknutelné tmě zmizeli, mezi tančícími byli také dva z Réce, po nichž mušketýři hlavně šli, neboť už dlouhou dobu po nich páslí. Aby je naverbovali, přicházeli občasně do dědiny, avšak vždy bez úspěchu.“

Slychal jsem kdysi toto rčení: „Posvícení bez pranice, jak převozník bez pramice“. Doklad k tomu podal stařeček Loučný Jan, v jehož domě č. 21 byl hostinec s tanečním sálem v prvním patře.

Sváry, křiky, pranice byly při muzice tehdy na pořádku. Když některý mládenec z cizí obce přišel za galánkou, došlo často k hádce i rvačce, což zkušenému hostinskému a starostovi nedělalo mnoho starostí. Napřed výtržníka napomenul a když neuposlechl obejmul ho svými svalnatými pažemi a vynesl ho po schodech na dvůr, kde mu dle potřeby dal na pamětnou přídavek bejkovcem. Rázem byl v sále pořádek a hosté mohli se nenuceně dále baviti. Do hostince přicházeli často hosté ze Zábřeha, aby si pochutnali na dobrém víně, pro které si pan Loučný sám do Rakous dojížděl. Zvláště na hody přišel p. podkrajský s vlivnými úředníky, kteří byvše bezplatně pohoštěni, revanšovali se tím, že starostovi různé rady dávali a v obecních záležitostech podporovali, vzácné tyto hody trvaly někdy i 3 dny.

Důvěra k pánům, úřadům, komisím a psaným zákonům nebyla veliká. V tom svědčí tato událost. Za starého panství občané teodorovští odsypali na Mírov něco ovsy, což bylo později zaměněno za daň v penězích. Když však v r. 1849 občané peněžitou daň odvedli, přišli mírovští mušketýři a žádali ještě starou povinnou dávku ovsy. Proti tomu ohradily se hlavně ženy a postavily se proti vyděračům s vidlemi v rukou vyslovivše se energicky, že povinnou peněžitou daň odvedli a že více oves odsypávat nebudou. Poněvadž i muži se ke vzpouře přidali, byli zajati a odvedeni. Věci této ujal se p. podkrajský v Zábřeze, jenž zatčené ihned propustil na svobodu a kompromisně vše urovnal, teprve r. 1854 byly tyto staré dávky vyvazením uspořádány.

V r. 1872 vystěhovali se s rodinami do Ameriky: Jan Bartoš, Ferd. Habermann, Jan Maixner a Havel Roztomilý. R 1912 přestěhoval se Ignác Netek d. č. 1 a Ant. Seidl do Rakous.

Roku 1869 přiruknuta byla Karlu Novotnému, kováři na hospodářské výstavě v Prostějově za nový systém řezačky velká bronzová medaile a mohelnický hospodářský okresní spolek u příležitosti výstavy v říjnu 1874 přiruknul mu v odvětví strojnictví: pluh, řezačky: „Uznávací diplom“, jeho bratr Jan Novotný ve Zvoli č. 30 obdržel t. r. na výstavě v Lavě za řezačku velkou stříbrnou medaili.

Dřívější starostové vybírali pro berní úřad veškeré daně do r. 1904. Když se měla daň a školné vybírat nebo když mělo být občanstvo k valné hromadě svoláno, posílány byly od domu k domu dvě dřevěné koule opatřené železným kroužkem, na němž byl přivázan lístek s potřebným oznámením. Každá koule šla jiným směrem, by se vše rychle vyřídilo, to trvalo od nejstarších dob v Teodorově až do r. 1909. Potom zavedeno oznamování jednoduchým lístkem bez koule a konečně zavedeno bubnování, v Rájci bubnováno již ode dávna.

V archivu obecním nacházejí se mimo jiné z doby panství mírovského tyto staré spisy: Contributions = individuel handbüchel Extrakt z r. 1811. Herrschaft Múrau – Steuergemeinde Grohsrasel 1821, obec Rájec s Teodorovem platila ročně 754 zl 04 kr c. m. daně. Roční daň domovní obnášela 44 zl c. m.

Pradědeček Jana a Anežky Jarošových psal si svého času rodinnou kroniku do níž si zapisoval různé události v obci a kritické přírodní zjevy. Před mnoha lety měl jsem příležitost při návštěvě u jeho vnuka jen letmo do ní nahlédnouti, v myslí mi utkvěla podoběnka starcova, kterou si sám v celé postavě pěkně nakreslil a vybarvil a r. 1816 a 1817: neúroda. Snad tím chtěl naznačiti hladová léta, která v té době byla, též v r. 1847 trpěl lid hladem. Pravnuci se na knihu ještě pamatují, ale bohužel sdělili mi, že byla snad vržena do pece, podobně u Novotných nenašli zmíněný medaillon.

Poměry správní, kulturní, finanční a sociální. Kolo času se otočilo, neboť erbovní rychtáři pozbyli svého dávného práva. Dne 17. února 1850 č. 3731 vydal mor. místodržitel Leop. hrabě Lažanský: „Poučení obcím a jejich představeným ku pravému porozumění zprávám okresní činnosti přirozené a přenesené, jim prozatímním zákonem ode dne 11. VII. 1849 vykázaným, a jak se zprávy tyto co nejsnadněji vykonávají mohou.“ (:obec. archiv:) V základě toho volena byla obec. zastupitelstva s následujícími starosty: V Rájci: Loučný Jan – 1874, Klemš František 1875 – 1878, Kukula Jan 1879 – 1892, Loučný Jan 1893 – 1899, Smékal František 1900 – 1906, Planička Jan – 1907,

Fričar Jan 1908 – 1923, Žák Antonín 1924 (2 měsíce).

V Teodorově byli jen radní: Loučný a Hanslíček. Po udělení samosprávy byli za starosty voleni: Mádr Frant. 1867 – 1875, Žanda Jan 1876 – 1878, Neubauer Jan 1879 – 1881, Žanda Jan 1882 – 1884, Deutsch Frant. 1885 – 1903, Bartoš Ant. 1904 – 1906, Urban Antonín 1907 – 1909, Blanka Antonín 1910 – 1913, Smékal Hynek 1914 – 1919, Híkl František 1920 – 1921, Bartoš František 1922 – 1923, Hýbner František 1924 (2 měsíce).

Ve sloučené obci: „Rájec“ počal úřadovati p. Josef Balcárek od 3. IV. 1924 (:str. lidová:)

Za těchto starostů byly konány v noci generální hlídky, kdy se muselo vyjít na rozcestí, prohlédnouti podezřelá stavení a samoty. Za starosty Kukuly chycen byl podezřelý tulák s plnými kapsami síry, byl uvězněn ve chlěvě a ráno ho četník Kühn odvedl do vězení. Klemš i Kukula byli členy okres. silničního výboru, posledně jmenovaný byl též členem taxovní komise pro vyměřování vojenské taxy. (1888)

Po sloučení obcí zrušena v Teodorově domovní čísla tak, že č. 1 (Hynek Smékal) obdržel nové dom. číslo 61, čís. 2...62 a všechny následující domy obdržely čísla v řadě aritmetické. Společná obec „Rájec“ má nyní 117 dom. čísel. Schůze obecního zastupitelstva, při nichž jsem jako tajemník za roč. 30 K býval přítomen, bývali klidné, důvěrné a rozvážné v poměru přátelském a mílo bylo v nich poseděti. Vůbec možno říci, že tehdy lid navzájem více k sobě lnul a mezi sebou si důvěřoval přes to, že zde bylo kol 22 Němců. Byly to poměry nezkažené přirozenosti trochu idylické až na to, že občané z Rájce a Teodorova pohlíželi na sebe úkosem, poněvadž první obec měla větší obecní majetek než druhá, ukázalo se to jasně, když v r. 1923 měly být obě obce sloučeny, že obec rájecká žádala velkou náhradu od obce teodorovské, aby se tak státi mohlo. Obecní posel zval ke schůzím ústně, později zavedeno písemné, každý protokol byl psán na zvláštní arch a mnoho se jich ztratilo.

Volby obecní konaly se vždy po 3 letech. Před volbou obec. zastupitelstva zvolena čtyřčlenná komise, která řídila volbu, v komisi nesměl být žádný člen dřívějšího zastupitelstva. Voličové byli dle výše daně rozvrženi do 3 volebních sborů, z nichž každý sbor volil 3 členy zastupitelstva a 2 náhradníky. Zájem o volby býval nepatrný, neboť si pamatují že v r. 1887 nedostavil se z III. sboru vůbec nikdo k volbě. Proto byli jsme nuceni poslati pro 2 domkaře, kteří pracovali u Kukulů na výrobě cihel. Po příchodu jejich volba ukončena. Po 8 dnech konána volba starosty a 2 radních jakož i obec. hospodáře. Hostinou na účet zvolených volba skončena. Volby do sněmu zemského a do říšské rady vídeňské konaly se ve venkovských obcích nepřímou, obec si zvolila volitele, který dle svého vědomí a svědomí za celou obec pak volil. Za tím účelem přijel r. 1878 do Teodorova od okres. hejtmanství v Zábřeze komisař, aby provedl volbu volitele do říšské rady a měl velmi naspěch, neboť měl volbu ještě v jiných obcích provést. Když byla volební listina ukončena, podepsána a razítkem obce opatřena, uchopil tajemník Jos. Žák místo dirkované nádoby s posypátkem porcelánovou nádobku s inkoustem a celý volební slaborát důkladně

pochloustal. Komisař uchoopil se rukama za hlavu, spíchal a láteřil po německu až mu sliny od úst prskaly, lamentace však nic nepomohla, neboť politá úřední akta musela se znovu vyhotoviti. V Pánu zesnulý starosta Žanda, za něhož se vše přihodilo, o tom rád často vypravoval, neboť se to hodilo dobře k jeho veselé mysli, svým bodrým humorem dovedl bavit společnost pikantními anekdotami zvláště z ovzduší far a při tom z vesela si plácal na ruce. Z doby starší uvádím: Dle nařízení na němž se zemský sněm usnul 27. IV. 1848 volily venkovské obce za 15 000 obyv. jednoho poslance, a volba se děla dle dekanátů. R. 1849 nastala reakce, konstituce zrušena a vládl až do r. 1861 absolutismus. Teprve tímto rokem začíná spoluúčast občanů ve vládě volbou poslanců. V tom čase bylo národní uvědomění slabé a nevíštamost čes. venkova zavinila, že voleni poslanci němečtí, z Rájce volen vždy poslanec český. Dne 22. III. 1861 konány prvé volby zem. poslance za venk. okr. Mohelnice, Zábřeh a Šilperk. Volitelů bylo za okres zábřežský 55, za mohelnický 45, za šilperský 37. Zvolen něm. poslanec Dr. Dom. Stol, lékař v Šumperku. Příčiněním českých volitelů zvoleni tito něm. poslanci: 1867 Hubert Lubich z Březné u Šilperka (Isidor Merta z Janoslavic), 1870 Jos. Schubert z Úsova (Isidor Merta), 1878 Franti. Manéth z Medle (Petr Hroch z Postřelmovy), 1890 Vilém Raschendorfer z Medlova (Ant. Plhák z Troubelic), 1896 Vil. Raschendorfer (Vilém Karger z Lesnice), 1902 Kopp Mor. Paktem z 27. XI. 1905 změněn volební řád a utvořena pro venkov nová skupina soud. okr. Zábřeh, Šumperk, St. Město, Šilperk, Vizmberk. Zvolen český poslanec Vil. Karger z Lesnice 1094 hlasy a r. 1913 Boh. Ošťádal, nájemce dvora v Kolšově 946 hlasy.

V letech 1882 – 1896 připojena k dosavadním 4 kuriím říš. rady kurie pátá a v r. 1906 volilo obec. zastupitelstvo v Rájci 3 členy volební komise do všeob. třídy voličské a 3 čl. do voličské třídy venk. obcí. Volby do zem. a říšského sněmu v r. 1908 konány již hlasov. lístky a legitimacemi. V republice musí se každý volič vykážati legitimací a voliti dle vázaných kandidátních listin. Vázané kandidátní listiny jsou příčinou stálého hromadění polit. bahna, ve kterém se pokrokový život den ze dne a více dusí.

V obecním archivu nacházejí se z pohnuté doby minul. století některé zajímavé doklady. Z r. 1846 uvádím „Úmluva o vykoupení z roboty“. Zřeknutí se trůnu císa. Ferdinanda ve prospěch synovce svého 18 letého syna arciknížete Frant. Karla, Frant. Josefa I. Změna úřadů patrimoniálních a oznámení lidu venkovskému za příčinou zrušení těchto úřadů. „Zrušení poddanství“, „Pořádek k volení poslů na sněm“, „Nařízení proti zlému užívání tisku“, „Nařízení Pillersdorffovo o užívání čes. jazyka“, „Sedlská dobromyslná prosba Moravským Pánům Stavům vssem společně shromážděným v Brně“ o zastoupení na sněmu, která jest zajímavá tím, že se strachu není vůbec podepsána a končí slovy vassi věrnj poddanj.

Z r. 1849 nalézají se v archivu úprava daní, zrušení poddanství, spolky, vybavení gruntů z břemen, porotní soudy, ústava říšská. Z r. 1850 zázky o podávání zpráv v novinách o pochybu vojska. Z r. 1852 ubytování vojska, přehled o polit. a soudním rozdělení Moravy, o trestních činech vztahujících se na poškozování železnic a stát. telegrafu.

Z 21. VII. 1859 – Osвобоzení od služby vojenské zaplacením vojen. taxy 1 500 zl r. m. a t. r. z 1. X. obnosem 1200 zl. r. m. – ohledně útoku Sardinska na Lombardii.

Při prohledávání starých účtů vyskytly se některé zajímavosti. Pak v účtu z r. 1855 při posudku zaplaceného za pivo 39 zl 30 kr, v r. 1856 při posudku 12 zl, jak se dávaly počty na zámek 3 zl, při dělení obec. účtů 7 zl 30kr, v r. 1859 při posudku se propilo 12 zl 46 kr, písaři 10 zl na školu 1 zl 18 kr, r. 1866 učitelé za sobotalus 37 zl, bílení školy 1 zl, r. 1867 řezníkovi za maso 17 zl 33 kr, za prach když se koruna vezla 1 zl 33 kr. Známo, že před pruskou válkou odvezena byla koruna česká do Vídně a v srpnu 1867 dopravena zpět z dvorní klenotnice k sv. Vítu. Vlak s korunou projel Moravou a Čechami v noci, ale na všech stanicích vítán byl davu lidu a planoucí ohně na návrších provázely jízdu jeho až do Prahy, dle poslední uvedené položky měla i obec Rájec na převážení koruny účast. V r. 1869 při obecní práci se utratilo 118 zl 06 kr, za Olomúcké Noviny 6 zl 80 kr, za vyučovací prostředky pro školu 2 zl 70 kr. Účty z pozdějších let s položkami za maso, jaternice a nápoje nalézaly se ve zvláštní knize, která sice ztracena není, ale všechny listy o účtech jsou vytrhány, též pozdější účty psané na arších nelze nalézt. Na mé naléhání zakoupena r. 1893 účetní kniha, avšak odnesl jsem to, neboť jsem byl podezříván, že nemám k občanstvu důvěry. Dle všeho se v dřívějších letech nepřikládalo obec. účtům mnoho váhy jak z vypravování Kolčavy vysvítá. Vypravoval: „Jednou jsem byl jako chasník na návštěvě u starosty Filka ve Václavově. Náhodou přijel týž den revident od zem. výboru z Brna a žádal, aby mu starosta předložil obecní účty. Starosta se dlouho nerozmyslel a řekl: „Pane revident, pera nemáma, papír nemáma, inkoust nemáma, co jsme dlužni zaplatíma a co nám zbude propijema.“ Měla-li tato revise nějaké následky, nevěděl, věděl jen tolik, že toto „conto vulgaris“ bylo dobrou hostinou šťastně likvidováno. Poznámám, že v r. 1896, 1897 a 1898 zaznamenány jsou též v účtech příjmy 50 kr., 14 kr, 45 kr z kontribučenského fondu, byly to zbytky, které se oprávněným více dělití nedaly. Úrok z vyvazovací obligace vyskytuje se v účtech do r. 1893. Poslední desíletí jeví se v obec. účtech následovně.

Rok	Příjem	Vydání	Rok	Příjem	Vydání
1914	6 777,40 K	6 561,96 K	1919	9 375 K	9 080,97 K
1915	3 278,11 K	2 952,37 K	1920	43 291,21 K	41 742,36 K
1916	4 046,43 K	4 007,97 K	1921	29 874,20 K	28 379,44 K
1917	6 939,56 K	6 849,86 K	1922	31 079,46 K	27 753,99 K
1918	9 850,62 K	9 840,12 K	1923	40 572,84 K	33 850,07 K

Kontribučenský fond. V XIX st. zavedena povinnost jednoho každého rolníka, aby dle rozsáhlosti půdy své odvezl každoročně přiměřené množství hlavních druhů obilních do určité sýpky obecné, Rájec do Zvole (panství Mírov) za tou příčinou, aby bylo v čas nouze aneb kdykoliv by kdo z rolníků toho potřeboval, odkud se vypůjčiti potřebné zrní k setbě. Půjčka z kontribučenských sýpek měla se po žních nejprve přístých odvésti tam opět v zrní a to ve stejném množství a jakosti s náměrným t. j. s určitým úrokem (v zrní), jenž obnášel z měřice 2 mázličky téhož zrní, jaké bylo půjčeno. Zásoba obilí tímto způsobem povstala chovala se pod zvláštní správou a pod dohledem polit. úřadů. Vzrostla-li zásoba v té míře, že zbývalo po krytí celoroční spotřeby značně ještě množství obilí, bývalo odprodáno a stržené peníze tvořily tak zvaný kontribučenský fond, jenž jest též majetkem obcí, polit. úřady vykonávají pouze dozor nad fondem tímto. Po r. 1863 povoleno přetvořiti kontrib. sýpky v kontrib. fondy v záložny hospodářské (kontribučenské), ze kterých dotyční rolníci brali úrok, obec však úroku nebrala. Do výboru kontrib. býval v Rájce zpravidla volen Jan Kadlec p. č. 14. Výbor zvolil si svého předsedu, pokladníka a stanovil též svého lékaře, jenž od členů bral při léčení menší honorář, všichni tito funkcionáři měli slušnou službu. Dle oznámení starosty p. Jos. Balcárka byl občanům rájeckým zaslán vždy nejmenší úrok, ale odůvodniti to nedovedl. Záložna bývala v Přemacově a Květině.